

TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMININ BÖLGESEL YÖNDEN İNCELENMESİ

Arş.Grv. C. Erdem HEPAKTAN

Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F İktisat Bölümü, MANİSA

Arş.Grv. Asil ALKAYA

Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F İşletme Bölümü, MANİSA

I. GİRİŞ

Gelişme süreci içinde artırılan refah ve yaratılan gelirden toplumun tüm kesimlerinin yararlanması, toplumsal barışın sürekliliği açısından oldukça önemlidir. Artan iletişim olanakları içinde kesimler arasındaki refah farklılıkları daha çarpıcı biçimde öne çıkmakta ve toplumun çeşitli kesimlerinde rahatsızlığa dönüşebilmektedir. Gelir dağılımından düşük pay alan kesimlerin, genel nüfus içinde çoğunlukta olması ayrıca bu kesimlerin sağlık, eğitim, beslenme ve barınma gibi temel hizmetlerden de daha kötü yararlanmalarına neden olmaktadır. Böylece ülkenin gelişme sürecinde gerekli olan insan kaynakları niteliklerinde de beklenen gelişme sağlanamamaktadır. Bu da ülkenin gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Gelişmiş ülke kaynaklı sermayenin günümüzde giderek artan bir oranda gelişmekte olan ülkelere akmasının iki önemli nedeninden birisi, ucuz işgücü ve uygun doğal kaynakların varlığıdır. İkinci önemli neden olarak da, bu ülkelerde yaratılacak satın alma gücünün, çok uluslu şirketler için uygun bir pazar potansiyeli yaratmasıdır. Bu nedenle uluslararası alanda, bölgeler ve ülkeler arasındaki gelir dağılımında düzelme eğilimi ortaya çıkacağı öngörülebilir. Doymuş batı pazarlarının çok uluslu sermaye için gelecekte cazibesini kaybedeceği, özellikle gelişmekte olan ülkelerde artan gelir düzeyine paralel olarak gelişen doymamış pazarların ise önemlerinin artacağı açıktır. Bu veri, gelişmekte olan ülkelerin dünya hasılasından alacağı payın giderek artmasını sağlayacaktır.

Türkiye'de gelir dağılımının düzeltilmesi, daha adil bir hale getirilmesi gerekliliği, üzerinde kabul gören bir olgudur. Ancak bu konuda günümüze dek olumlu politikaların geliştirilip uygulamaya konması mümkün olmamıştır. Türkiye'de demokrasinin sıkça kesintiye uğraması ve demokratik geleneklerin, gelişmiş batı ülkelerinde olduğu gibi yerleşmemesi sonucu, gelir dağılımının çizdiği olumsuz tablo karşısında toplum tepkisiz kalmaktadır. Ancak gelir dağılımında paylaşımın günümüzdeki olumsuzlukları geleceğe taşıması durumunda sorunun giderek büyüyeceği, iç barış ve ülke kalkınmasına olumsuz etkilerde bulunacağı açıktır.

II. GELİR DAĞILIMI KAVRAMI

Gelir dağılımı, bir ülkede belirli bir süre içinde yaratılan ulusal gelirin, bireyler, bireylerden oluşan gruplar ya da üretim ögeleri arasında bölünmesi olarak tanımlanmaktadır. Özellikle ülkeler arasında ulusal gelir karşılaştırmaları yaparken, kişi başına düşen ortalama gelir miktarını dikkate almak yeterli değildir. Diğer yandan, bir ekonomide kişi başına düşen ulusal gelir, kişiler arasında yaratılan gelirlerin nasıl dağıldığını, toplumda başlıca tüketim birimlerini oluşturan hane halklarının ellerine geçen gelirlerde ne kadar eşitsizlikler bulunduğunu göstermez. Gelir dağılımı, ekonomik yönden çok önemlidir. Amacı, ekonomide gelir farklılıklarının ortaya çıkardığı ekonomik ve sosyal sonuçları ortaya koymaktır. Ekonomideki tasarruf, tüketim eğilimleri, üretilen ve tüketilen mal ve hizmetlerin niteliği, büyük ölçüde gelir dağılımına bağlıdır. Gelirin tüketime ve yatırıma yönlendirilmesine gelir sahipleri karar verdiğine göre, gelir dağılımı ile tüketim ve yatırımlar arasında doğrudan bir ilişki vardır. Gelir dağılımının bozuk olduğu ülkelerde, kötü beslenme, düşük eğitim ve kültür düzeyi, hijyenik olmayan çevre ve sağlık ortamı geniş halk kitlelerinin yoksulluğu ile birleşince, toplumsal huzur ve barışı olumsuz yönde etkiler. Zengin kesimin gösterişli tüketim kalıbı da buna eklenince, o toplumda büyük sosyal çalkantılar ve patlamalar meydana gelebilir. Böyle bir ortamda da, istikrarlı bir ekonomik gelişme sağlanamaz.

Bir toplumda gelir dağılımını doğrudan belirleyen en önemli öge, üretim araçları mülkiyetine kimin sahip olduğudur. Diğer bir öge, kamu hizmetlerinin dağılımıdır. Eğitim, sağlık, haberleşme, ulaştırma, sosyal güvenlik gibi kamu hizmetlerinin yaygınlığı ve bundan yararlanma oranı, gelir dağılımını etkiler. Gelir dağılımını etkileyen temel öğelerden bir diğeri de, toplumdaki politik tercihlerdir. Kamu yatırımlarının bölgesel dağılımı, kamu mal ve hizmetlerini fiyatlandırma politikaları, tarımsal ürün taban fiyatları, sübvansiyonları, yatırım ve ihracat teşvikleri, memur ve işçilere verilen zamlar, bu uygulamalara örnektir.

Ulusal gelirin, bireyler ve aileler arasındaki bölüşümünün nasıl olacağını araştıran ekonomistler, her toplumda geçerli olacak kuralları ortaya koymaya çalışmışlardır. Bunlardan birincisinde, toplam ulusal gelirin bireyler ya da aileler arasındaki bölüşümünü, diğer bir deyişle en yüksek gelir ile en düşük gelir arasındaki farklar araştırılmıştır. İkincisinde, toplam gelirin çeşitli üretim ögeleri arasındaki bölüşümünü, yani başka bir deyişle, üretim faktörlerinin üretime katılmaları neticesinde üretimden ne kadar pay aldıkları araştırılmıştır. Bu yaklaşımdan ilki, “Kişisel Gelir Dağılımı”, ikincisi ise, “Fonksiyonel Gelir Dağılımı” olarak tanımlanmaktadır (Karakayalı, 1995, ss.57-58).

III. GELİR DAĞILIMI TÜRLERİ

III. 1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı:

Fonksiyonel gelir dağılımı çeşitli üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları payları inceleyen bir gelir kavramıdır (Alkin, 1990, s.28).

Başka bir deyişle, toplam gelirin; emek, sermaye, toprak ve girişimci gibi üretim faktörleri arasında hangi esaslar ve oranlarda paylaşıldığını göstermektedir. Bohm-Bawerk'e göre fonksiyonel gelir dağılımı, farklı üretim faktörlerine, üretim fonksiyonlarına bağlı olarak düşen payın nasıl belirlendiğini gösterir. Burada üretim fonksiyonlarını oluşturan kişi-faktörler dikkate alınmaz. Böylece fonksiyonel gelir dağılımı, milli gelirin; ücret, faiz, rant ve kâr olarak ayrılmasını ifade eder (F. Neumark, 1948, s.354).

Fonksiyonel gelir dağılımı başlangıçta gelirin, emek gelirleri ve mülkiyet gelirleri arasında paylaşılması olarak anlaşılmıştır. Bu iki geniş gelir kategorisi daha sonraları da kendi içinde ayrılmıştır. Nitekim, emek gelirleri ücret (fiziki emek geliri), maaş (beyaz yakalı gelirleri) ve üst düzey ücretliler (yönetici emek gelirleri) olarak üçe ayrılmışlardır. Mülk gelirleri rant, faiz ve kâr payı olarak ayrılmıştır.

Fonksiyonel gelir dağılımı yukarıda da belirtildiği üzere, gelirin çeşitli toplum tabakaları arasında nasıl dağıldığı hakkında genel anlamda bilgiler vermektedir. Bunun sebebi ise, gerçek hayatta ortaya çıkan sosyal gelişmelerin emek, sermaye, toprak ve müteşebbis gibi dördü gruplamanın toplanacağı kadar kompleks bir halde bulunmasıdır. Ücret geliri elde edenler için memur, işçi, sözleşmeli gibi ayrımlara gidilmesi ve bunlarla ilgili fonksiyonel gelir dağılımı hususunda olduğunca doğru bilgiler elde etmek zordur. Çünkü bu ayrımların bir kısmı, ekonomik gerekçeli olabilmekle beraber bazıları da sosyolojik ayrıma girmektedir. Örnek olarak, herhangi bir holding yönetim kurulu başkanı veya genel müdürü esasen emek gelirli olması itibarıyla fonksiyonel açıdan ücretli sınıftan sayılırken, sosyolojik açıdan bir kısım kişi veya kişiler işçi veya memur sayılmamakta ya da tanımlanamamaktadır (Dumanlı, 1992, s.33).

Milli gelirin sosyal sınıflar arasındaki dağılımını ortaya koymak açısından en uygun gelir dağılımı fonksiyonel gelir dağılımıdır (Türk, 1995, s.198).

III. 2. Kişisel Gelir Dağılımı:

Kişisel gelir dağılımı, belirli bir zaman dilimi içerisinde toplumda yaratılan milli gelirin kişiler veya hane halkları arasında bölüşüm biçimidir (Dirimtekin, 1989, s.159). Kişisel gelir dağılımı ile bir toplumda farklı gruplar arasındaki gelir dağılımı incelenir. Bunun için bireyler belirli gelir düzeyine göre gruplanır. Kişisel gelir dağılımı, bir toplumdaki gelir eşitsizliklerinin bir göstergesi olmaktadır (Dirimtekin ve Erdemi, 1992, s.257). Fonksiyonel gelir dağılımına kıyasla kişisel gelir dağılımı çok yeni bir kavramdır. Neo-Klasik Teori'ye dayanan Refah İktisadının doğması ve gelir vergisinin uygulanıp yaygınlaşmasıyla ortaya çıkmış ve gelişmiştir (Boratav, 1965, s.64).

Kişisel bölüşümde, kişi veya ailelerin aldığı gelir ücret, kâr, rant ya da faiz olabilir veya fonksiyonel gelir türlerinin hepsine sahip olabilir. Bunların yanında transfer gelirleri de söz konusudur. Kişisel bölüşüm söz konusu olduğu zaman o

kişinin gelirini hangi adla elde ettiğine değil, sadece ne kadar gelir elde ettiğine ve sosyal bakımdan hangi gelir grubuna gireceğine bakılır (Öçal, 1981, s.224). Kişisel bölüşümde, fonksiyonel bölüşümde olduğu gibi üretim fonksiyonu dikkate alınmamakta, kişilerin milli gelirden aldıkları pay ve bunun büyüklüğü üzerinde durulmaktadır.

Kişisel gelir dağılımının nasıl olması gerektiği ve her kişi için adil bir gelir dağılımı sağlanabilir mi sorularına olumlu cevaplar verilebilmesi, belli şartların gerçekleşmesine bağlıdır. Bu da, ancak gelir dağılımının sonunda bütün kişilerin marjinal gelirlerinin faydalarının birbirine eşit olduğu anda gerçekleşecektir. Ancak, marjinal fayda ölçülemediği için kişisel gelir dağılımı ölçüsü, adil bir gelir dağılımından beklenen faydaların gerçekleştirilmesini mümkün kılan bir ölçüdür. Bu ölçüye göre, herhangi bir ekonomide gelir dağılımı, sosyal barışı sağlıyor ve gelir dağılımındaki eşitsizlik konjonktürel dalgalanmalara neden olmuyorsa, gelir dağılımının adil olduğu kabul edilir(Eker, Sakal ve Altay, 1994, s.233).

Kişisel Gelir Dağılımının adil olmasının önemini, aşağıdaki gibi sıralamamız mümkün olabilir;

a.) Tüketici birimleri arasında gelir dağılımının adil olması, fırsat eşitliğini de gerçekleştirmektedir. Bu sayede, sosyal alanda en önemli amaçlardan birine ulaşılmış, herkese başlangıçta eşit şans sağlanmış olmaktadır. Fırsat eşitliğinin önemi, yeteneklerle ilgili olmayan başlangıçtaki eşitsizliklerin olumsuz etkilerini ortadan kaldırmasıdır (Türk, 1995, s.75).

b.) Sosyal barış ve adil gelir dağılımı açısından, gelir dağılımı ne derece adaletli olursa ve kişiler arasında büyük eşitsizlikler göstermezse ve kişiler arasındaki büyük refah farkları ortadan kalkarak belirli sosyal sınıfların, özellikle rantıye sınıfların doğmasına engel olunursa sosyal barış sağlanır. Çünkü adil gelir dağılımı, ekonomik güç birimlerini önlemek, rantıye sınıfının büyümesine imkan vermemek gibi sosyal bakımdan faydalı yönleri bulunmaktadır(Olalı, 1994, s.28).

c.) Ekonomik istikrar bakımından da adil gelir dağılımı önemlidir. Ailelerin, tasarruf ve tüketim eğilimleri ve satın aldıkları mal ve hizmetlerin niteliği, gelirlerinin büyüklüğüne göre değiştiğinden, gelir dağılımı ülkenin tüketim, tasarruf hacmini ve tüketim bileşimini etkilemektedir(Karaman, 1987, s.2).

d.) Toplumda yaşayan bireylerin sosyal refahı açısından kişisel gelir dağılımının adil olması, gelir düzeyi farklı olan sosyal kesimler arasında düşük gelirli kesimler lehine yapılacak gelir transferi ile mümkün olur. Yapılan her transferin sosyal maliyeti düşük, buna karşılık meydana getirdiği sosyal fayda yüksektir.

III. 3. Sektörel Gelir Dağılımı:

Üretim sektörleri olan, tarım, sanayi ve hizmetler kesiminin milli gelirden aldıkları payların analizi, sektörler göre milli gelir dağılımını, diğer bir ifade ile sektörel gelir dağılımını ifade etmektedir. Sektörel gelir dağılımını, üretim araçlarının mülkiyetiyle ilgili olarak yani milli gelirin kamu sektörüyle özel sektör arasındaki dağılımın ifadesi olarak da tanımlayabiliriz (Zeytinoğlu, 1980, s.207).

Sektörel bölüşüm konusu, özellikle gelişmekte olan ülkeler yönünden çok önemlidir. Çünkü, sektörel bölüşüm ile ilgili sağlam veriler, söz konusu ekonominin gelişme yolunu açıkça ortaya koymakta ve bu konuda alınacak tedbirlere yol göstermektedir (Dirimtekin, 1986, s.164). Gelirin büyük bölümü, özel mülkiyet yerine kamunun elinde ise bu bize sistemin genel yapısı ve işleyişi hakkında da fikir verecektir.

III. 4. Coğrafi Gelir Dağılımı:

Bölgesel ya da coğrafi gelir dağılımı, bir ülkenin farklı bölgelerine ait milli gelirden ne oranda pay aldıklarını göstermektedir. Bölgesel gelir dağılımı, ülke içinde gelişmişlik düzeyini karşılaştırmada önemli bir araçtır (Ensari, 1989, s.3). Ayrıca, çeşitli bölgeler arasındaki kişi başına isabet eden gelir farklılıklarını bulmaya yarayan bir gelir dağılımı türüdür (Eker, Sakal ve Altay, 1994, s.3). Milli gelir, hiçbir ülkede çeşitli bölgelere eşit olarak dağılmamıştır. Genellikle iktisadi açıdan kalkınmış ekonomilerde bölgeler arası gelir dağılımı dengesizlikleri az, az gelişmiş ekonomilerde ise fazladır.

III. 5. Fiziksel Gelir Dağılımı:

Ülkemizde yeterince tanınmamakla beraber, yabancı bazı eserlerde rastlanan bu dağılım çeşidi, malın ticaret aracılığı ile dağılması anlamını taşır (Tuncer, 1970, s.6).

III. 6. Yeniden Gelir Dağılımı:

Gelirin yeniden bölüşümü, yukarıda ifade edilen bölüşüm şekillerinden farklılık göstermektedir. Sözlük anlamı “re-distribution” yeniden bölüşüm veya ikincil bölüşüm demektir. Yeniden bölüşüm kavramı, bir ülkede kamunun değişik yöntemlerle (vergi, harç vb.) gelir elde ederek, bunların kamu giderleri aracılığı ile topluma yeniden verilmesi şeklinde tanımlamak mümkündür (Açıl, 1968, s.277).

Sonuç olarak, altı başlık altında gruplandırdığımız gelir dağılımları, ayrı ayrı önem taşımaktadır. Sosyal grupların payları için fonksiyonel, kişilerin birebir gelirleri hakkında bilgi edinmek isteniyorsa kişisel, çeşitli sektörlerin gelir dağılımındaki payları ile ilgileniliyorsa sektörel ve son olarak bir ülkenin farklı bölgelerine ait milli gelirden ne oranda pay aldıkları inceleniyorsa bölgesel gelir dağılımından yararlanır.

IV. 1. TÜRKİYE'DE BÖLGESEL GELİR DAĞILIMI

Gelir dağılımı çalışmalarının sonuçları, yüzde 20'lik gelir gruplarının milli gelirden aldıkları paylar halinde yayımlanmaktadır. Toplumun fertleri tarafından yaratılan toplam gelir, o ülkenin fertlerine faktör gelirleri olarak dağıtılmaktadır. Böylece, yapılan hane halkı gelir ve tüketim harcamaları anketleri sonucunda, en yüksek gelire sahip yüzde 20 nüfusun ve aynı mantıkla, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci yüzde 20 nüfusun, milli gelirden aldıkları paylar sırasıyla hesaplanmakta ve yayımlanmaktadır.

DİE tarafından yapılan ve en sonuncusu 1997 yılında yayımlanan "Hane halkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi"nin sonuçlarına göre (bkz. Tablo-1), en düşük gelire sahip yüzde 20 nüfus milli gelirin sadece %4,86'sını, ikinci yüzde 20 nüfus %8,63'ünü, üçüncü yüzde 20 nüfus %12,61'ini, dördüncü yüzde 20 nüfus %19,03'ünü ve en yüksek gelire sahip yüzde 20 nüfus ise %54,88'ini almaktadır.

Tablo-1: Türkiye'de Gelirin %20'lik Hanelere Göre Dağılımı

Hane Sırası	%20'lik dilimin Gelir Payı	Grup Hane Gelirleri Katrilyon TL 2000 yılı ilk 6 ayı için	Hane başına aylık gelir Milyon TL	Hane başına aylık gelir \$
En zengin %20	54,88	21.456	1.246	2.130
2. %20'lik dilim	19,03	7.440	432	739
3. %20'lik dilim	12,61	4.930	286	489
4. %20'lik dilim	8,63	3.374	196	335
5. %20'lik dilim	4,86	1.900	110	189

Kaynak: Mustafa Sönmez, Gelir Uçurumu, s.29.

Not: Yukarıdaki tabloda; Türkiye'de toplam hane sayısı 14.347.522, 2000 yılı Türkiye nüfusu 63.703.000, 2000 yılı ilk 6 ay kullanılabilir gelir 39.096 katrilyon TL, 2000 yılı ilk 6 ay ortalama dolar kuru 585.000 TL olarak alınmıştır.

Bu sonuçları daha basit bir şekilde yorumlamak için yüzdeleri kaldıralım. Bir an için ülkede 100 kişi olduğunu ve bu kişilerin çalışarak yarattıkları gelirlerin toplamının 100 TL olduğunu varsayalım. Bu duruma göre, bütün bireylerin gelirlerinin eşit dağılması için herkesin eline birer TL geçmesi gerekir ki, bu duruma mutlak eşitlik adı verilir. Bunun tersi olan mutlak eşitsizliğin söz konusu olması için ise, 100 TL'nin tamamının tek bir kişinin eline geçmesi gerekir. Ancak, dünyadaki hiçbir ekonomide ne mutlak eşitliğin ne de mutlak eşitsizliğin olduğu bir ülke bulunmamaktadır. Fertlerin mutlak istekleri, herkesin emeğe göre ve hayyat

standardını karşılayabilecek düzeyde ve enflasyonun altında ezilmeyecek miktarda gelir alması şeklindedir. Şimdi örneğimize dönersek, 1987 yılı verilerine göre, en düşük gelirlili 20 kişi 100 liralık gelirin 4,86 lirasını alırken, en zengin 20 kişinin 100 liranın 54,88 lirasını aldığı anlaşılır. Aynı mantıkla, toplumdaki en zengin 20 kişi dışındaki 80 kişi 100 liranın 45,12 lirasını alırken, en zengin 20 kişi bu topluluğun elde ettiğinden de fazla olarak, 100 liranın 54,88 lirasını aldığı görülmektedir.

Karşılaştırma Çizelgesi

Hane Sırası	Hane başına aylık gelir \$ 2000 Haziran kuru ile (1\$=585.000 TL)	Hane başına aylık gelir \$ 2001 Ağustos kuru ile (1\$=1.400.000 TL)
En zengin %20	2.130	890
2. %20'lik dilim	739	308
3. %20'lik dilim	489	204
4. %20'lik dilim	335	140
5. %20'lik dilim	189	78

Dikkat edilirse 2000 yılı Haziranı için yapılmış olan gelir dağılımı hesaplamalarına göre, 2001 yılında gerçekleşen TL'nin \$'a karşı kur ayarlamasından sonra 2001 Ağustos'una ilişkin rakamları karşılaştırma yapabilmek amacıyla aynı tabloda toplamış bulunmaktayız. Buna göre de, her gelir grubunun reel anlamda meydana gelen gelir kaybını görmekteyiz.

Milli Gelirin Bölgelere göre dağılımını bir tablo ile inceleyecek olursak;

Tablo-2: Milli Gelir'in Bölgelere Göre Dağılımı

BÖLGELER	Hane Sayısı	Hane Halkı %	Gelir Milyon TL	Gelir %
Marmara Bölgesi	3.816.441	26,6	15.091.056	38,6
İç Anadolu Bölgesi	2.568.206	17,9	6.020.784	15,4
Ege Bölgesi	2.252.561	15,7	5.434.344	13,6
Akdeniz Bölgesi	1.793.441	12,5	4.300.560	11,0
Karadeniz Bölgesi	1.836.483	12,8	4.261.464	10,9
Doğu Anadolu Bölgesi	1.018.674	7,1	2.228.472	5,7
Güney Doğu Anadolu Bölgesi	1.061.716	7,4	1.759.320	4,5
Türkiye Toplamı	14.347.522	100	39.096.000	100

Kaynak: D.İ.E, 1994 Hane halkı Gelir Dağılımı Anketi Sonuçları, 1997.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Türkiye'de gelir dağılımında gelirden en çok payı alan bölgemiz Marmara Bölgesidir. 14.347.522 toplam hane halkından dörtte birinin yaşadığı Marmara Bölgesi'nde 15.091.056 milyon TL'lik

gelir ile toplam gelirin %38.6'sını almaktadır. Bu oranların açıkça ortaya koyduğu gibi, Marmara bölgesindeki hane halkının ortalama kullanılabilir geliri, diğer bölgelerin ve Türkiye ortalamasının üzerindedir. Bölgesel gelir dağılımı farklılıkları, toplumsal yapının önemli bir göstergesidir. Bölgeler arası farklar, kalkınma çabalarının sonucudur. Çeşitli sosyo-ekonomik unsurlar nedeniyle ülke içinde, eğitim, nüfus yapısı, coğrafi konum, doğal kaynaklar, ekonomik etkinlikleri bölgesel sermaye birikimi, istihdamın yapısı ve alt-yapıya bağlı olarak bölgesel dengesizlikler oluşmaktadır. Bölgeler arasındaki sosyoekonomik dengesizliklerin ortaya çıkardığı gelişmeler, gelirin bölgeler arasında dağılımına yansımaktadır. Gelir dağılımının bölgeler arasında dengeli dağılımı için de, bölgesel sosyoekonomik dengesizliklere yol açan faktörlerin düzeltilmesi gerekmektedir.

Gelir dağılımında eşitsizliğin derecesini saptamada kullanılan en yaygın ölçüt, *Gini katsayısı*dır. Gini katsayısı, 0 ile 1 arasında çıkan ondalık bir değerdir. Bir toplumda gelir adaletli olarak paylaşıldığı ölçüde 0'a yaklaşan Gini katsayısı, gelirin adaletsiz dağıldığı ölçüde 1'e yaklaşan ondalık bir değer alır.

Tablo-3:Hane Gelirlerinin %20'lik Hane halkı gruplarına göre bölgesel dağılımı

Bölgeler	1. %20	2. %20	3. %20	4. %20	5. %20
Marmara	4,3	7,5	10,7	16,4	61,1
Ege	5,4	9,7	14,1	20,9	49,9
Akdeniz	5,2	9,1	13,2	19,6	52,9
İç Anadolu	5,0	9,5	13,8	21,9	50,2
Karadeniz	5,1	11,3	13,8	20,1	51,5
Doğu Anadolu	6,3	11,3	16,2	23,1	43,1
Güney Doğu Anadolu	7,1	11,1	14,9	20,8	46,1
TÜRKİYE	4,9	8,6	12,6	19,0	54,9

Kaynak: DİE, Hane halkı Gelir Dağılımı Sonuçları

Gini katsayısının yanında sektörlere göre sınıflandırılmış bir diğer Lorenz Eğrisi ölçütü ise Kuznets katsayısıdır. Katsayı 0 ile 1 arasında bir değer alır ve sadece iki sektörlü bir ekonomi için uygulanabilir. Sektörel ortalama ülke ortalamasına eşitse katsayı sıfıra eşit olur. Toplam üretimin tek bir sektör tarafından yapılması ve bu sektörün istihdamdaki payı son derece önemsiz ise katsayının değeri 1 olur.

$$K = \sum_i Y_i \left[(X_i / Y_i) - 1 \right]$$

X_i = i. nci sektörün üretimdeki payı,

Y_i = i. nci sektörün istihdamdaki payı.

Kuznets katsayısı, sektörel işgücü ve üretim arasındaki farkların mutlak değerlerinin her bir sektörün işgücündeki payı ile ağırlandırılarak toplanması, sektörel ortalama ürünler arasındaki eşitsizliğin bir ölçüsü olarak kullanılır.

Örneğin; A ülkesinin sanayi sektörü toplam üretimin %10'unu üretmekte, B ülkesinin sanayi sektörü toplam üretimin %65'ini üretmektedir ve her iki ülkede de toplam işgücünün %50'si bu sektör için istihdam edilirse, bu durumda;

$$K_A = 0.50 * \left| (0.10 / 0.50) - 1 \right| = 0.40$$

$$K_B = 0.50 * \left| (0.65 / 0.50) - 1 \right| = 0.15$$

Katsayı, kişisel veya hane halkı gelirlerinin tespitinde güçlük çekilen ülkelerde gelirin fonksiyonel dağılımını belirlemek açısından uygun bir ölçüttür.

Türkiye'de gelirden en fazla payı elde eden Marmara Bölgesi, gelir eşitsizliğinin en yoğun yaşandığı bölge durumundadır. Akdeniz, İç Anadolu, Karadeniz Bölgeleri, Türkiye ortalamasına yakın dağılımlar gösterirken, diğer bölgelere göre daha az adaletsiz gelir dağılımı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde gözlenmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri, bir anlamda ülkede yaratılan gelirden en az payı alıp en adaletli şekilde dağıtarak yoksulluğu adil olarak paylaşmaktadırlar.

Tablo-4: Bölgelerin ve 19 Büyük Kentin Ortalama Aylık Hane Gelirleri (\$) ve Gini Katsayısı

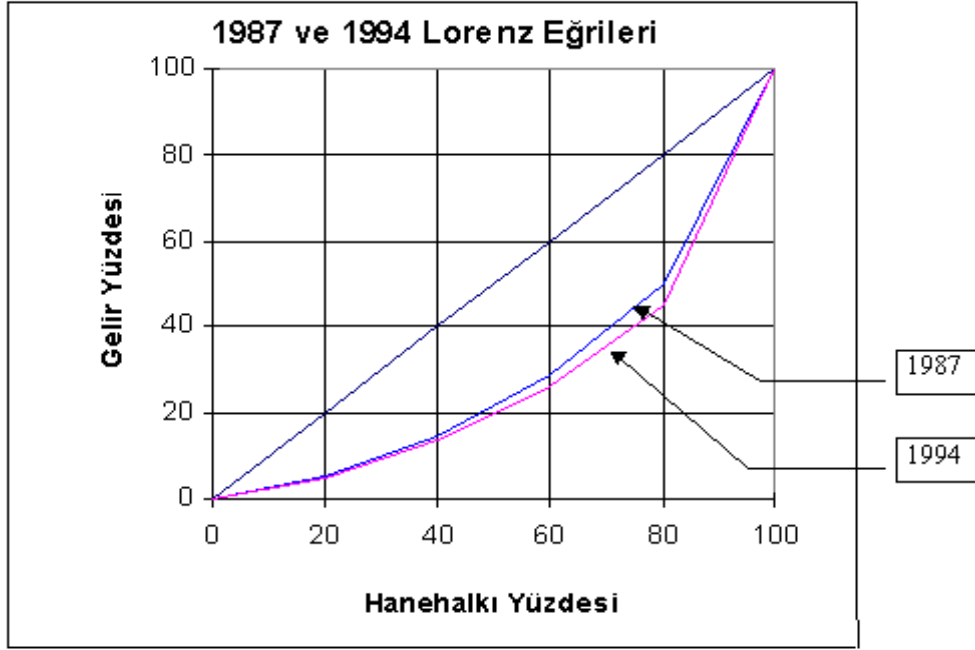
Bölge – İl	Gini Katsayısı	En yüksek % 1	En düşük % 1	Ortalama
Marmara	0,56	27.657	79	1126
Ege	0,44	7.231	55	688
Akdeniz	0,47	9.660	61	683
İç Anadolu	0,44	5.003	40	667
Karadeniz	0,46	8.892	46	661
Doğu Anadolu	0,37	3.572	56	623
Güney Doğu Anadolu	0,38	4.131	61	473
İstanbul	0,59	46.857	146	1.617
Adana	0,59	30.324	95	1.050
Antalya	0,48	16.275	166	903
Erzurum	0,45	14.692	135	1.035
Trabzon	0,45	14.414	140	1.164
Kayseri	0,51	9.399	115	887
İzmir	0,41	8.069	120	797
Bursa	0,42	8.045	59	733
Denizli	0,42	7.705	101	776
Samsun	0,42	6.924	117	776
Ankara	0,39	6.210	94	936
Kocaeli	0,41	5.903	54	776
Konya	0,43	5.777	83	690
İçel	0,41	5.411	88	679
Diyarbakır	0,42	5.202	80	621
Zonguldak	0,33	3.547	140	775
Malatya	0,35	3.406	93	621
Eskişehir	0,39	3.328	72	604
Gaziantep	0,39	2.246	84	466

Kaynak: Mustafa Sönmez, Gelir Uçurumu, s.40.

Gelirden aslan payı alan İstanbul'un süper zengin grubuyla (en üst gelir düzeyine sahip %1'lik dilim) diğer coğrafi bölgeler ve büyük iller arasında derin uçurumlar olduğu görülmektedir. 2000 yılının ilk yarısında kullanılabilir gelir olarak açıklanan 39,096 katrilyon TL'nin paylaşımında İstanbul'un %1'lik süper diliminin ayda hanesine 27,5 milyar TL girerken, yaklaşık 19 bin hanelik bu grubun geliri, Anadolu'nun bir çok bölgesine ve büyük kentlerine giren tüm gelirin üzerindedir. Başkent Ankara ile Ege'nin metropolü İzmir, bölüşüm ilişkileri açısından İstanbul ile karşılaştırıldığında belirgin bir şekilde daha adil gelir dağılımının olduğunu görebiliriz. Gini katsayısı açısından da bir karşılaştırma yapacak olursak; İstanbul için bu oran 0,59 iken, İzmir için 0,41, Ankara için 0,39'dur. Bu katsayı da, Ankara ve İzmir'deki gelir dağılımının İstanbul'a kıyasla çok daha adil olduğunu göstermektedir. İstanbul'un arkasından gelen ve süper zenginlerin yoğunlaştığı ikinci kent olan Adana'da %1'lik dilim toplam gelirin yaklaşık %29'una el koymaktadır. Adana'da İstanbul'da olduğu gibi en yüksek gelire sahip %1'lik dilim ile en düşük gelire sahip %1'lik dilim arasında 322 kat fark bulunmaktadır. Gelirin eşitsiz dağılımında öne çıkan bir diğer kent olan Antalya'da, ailelerin %1'lik azınlığı kent gelirinin %15.7'sini alırken bu da, ayda hane başına 21 milyarlık bir gelire karşılık gelmektedir. Turizm, tarım ve ticarete hızla büyüyen Antalya'nın %1'lik varlıklı kesimi, Türkiye'nin kaymak tabakasının ilk üçü arasına girerken, en yoksul %1'lik kesimi ise 19 büyük kentin en varlıklı görülmektedir. Türkiye'nin en zenginlerine, İstanbul'un dışında, Güneyde Adana, Antalya ve Kayseri'de, Kuzeyde ise Trabzon ve Erzurum'da rastlanmaktadır. Erzurum'da en zengin %1'lik grubun hanesine giren aylık ortalama gelir 8,595 milyar TL'yi bulurken, Trabzon'da bu grubun aylık geliri 8,432 milyar TL'dir. Erzurum'da en varlıklı %1'in geliri en yoksul %1'in gelirinin 109 katı iken, Trabzon'da iki kutup arasındaki fark 103 katı bulmaktadır. (Sönmez, 2001 ss.31-33)

Türkiye Geneli için, 1987 yılında hesaplanmış olan Gini Katsayısı 0,43 iken 1994 yılı için hesaplanmış Gini Katsayısı 0,49'dur. Bu oranın yükselmesi bize, Türkiye'de gelir dağılımının her geçen gün daha da bozulduğunu göstermektedir. Yoksulluğun adil bir şekilde dağıldığını söylediğimiz Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde Gini katsayısı 0,37 - 0,38 iken, gelir dağılımının en adaletsiz gerçekleştiği Marmara Bölgesi'nde ise Gini katsayısı 0,56 ile tüm bölgelerimizin ve Türkiye ortalamasının (0,49) üzerinde bulunmaktadır.

Şekil – 1

Tablo-5'ten de görüldüğü gibi, Türkiye genelinde 1987 yılında en düşük gelire sahip %20 nüfus toplam gelirin %5,24'ünü alırken, 1994 yılında bu oran %4,86 olarak gerçekleşmiştir. Aynı mantıkla 1987 yılında en yüksek gelire sahip %20 nüfus toplam gelirin %49,94'ünü alırken, 1994 yılında bu oran %54,88'e çıkmıştır. Diğer taraftan, en düşük gelire sahip %80 nüfusu oluşturan ve %20'lik dilimlerin tamamında 1987'den 1994'e doğru bir düşüş görülmüş ve bu düşüş en yüksek gelirli %20 nüfusa geçmiştir. %20'lik paylar dışında, Gini katsayıları incelendiğinde, 1987 yılında 0,437'den 1994 yılında 0,492'ye çıkmıştır. Bu durum eşitsizliğin arttığının göstergesidir. Bu sonuçların Lorenz eğrileri, Şekil 1'deki gibidir.

1987 yılında kentte yaşayan insanlar arasında en düşük gelire sahip %20 nüfus toplam gelirin %5,43'ünü alırken, 1994 yılında bu oran %4,83 olarak gerçekleşmiştir. Aynı mantıkla, 1987 yılında en yüksek gelire sahip %20 nüfus toplam gelirin %50,93'ünü alırken, 1994 yılında bu oran %57,20'ye çıkmıştır. Diğer taraftan, en düşük gelire sahip %80 nüfusu oluşturan ve %20'lik dilimlerin tamamında 1987'den 1994'e doğru bir düşüş görülmüş ve bu düşüş en yüksek gelirli %20 nüfusa geçmiştir. %20'lik paylar dışında, Gini katsayıları incelendiğinde, 1987 yılında 0,444'den 1994 yılında 0,515'e çıkmıştır.

Tablo-5: Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı

	Türkiye		Kent		Kır	
	1987	1994	1987	1994	1987	1994
Hane halkı	1987	1994	1987	1994	1987	1994
Birinci %20	5,24	4,9	5,4	4,8	5,2	5,6
İkinci %20	9,61	8,6	9,4	8,2	10,0	10,1
Üçüncü %20	14,06	12,6	13,6	11,9	15,0	14,8
Dördüncü %20	21,05	19,0	20,7	17,7	22,0	21,8
Beşinci %20	49,95	54,9	50,9	57,2	47,8	47,7
Gini Katsayısı	0,43	0,49	0,44	0,51	0,41	0,41

Kaynak: DİE, 1987 ve 1994 Gelir Dağılımı Anket Sonuçları.

1987 yılında kentte yaşayan insanlar arasında en düşük gelire sahip %20 nüfus toplam gelirin %5,21’ini alırken, 1994 yılında bu oran %5,57’ye çıkmıştır. Diğer taraftan, 1987 yılında en yüksek gelire sahip %20 nüfus toplam gelirin %47,82’sini alırken, 1994 yılında bu oran %47,70’e düşmüştür. Aradaki %20’lik dilimlerde çok küçük değişimler olmuştur. Bu durum, 1987’den 1994’e doğru kırsal kesimdeki gelir dağılımında az da olsa bir iyileşme olduğunu gösterir. Nitekim, 1987 yılındaki Gini katsayısının 0,417’den 1994 yılında 0,414’e düşmesi bu yorumu desteklemektedir. O halde, Tablo-5te verilere göre, ülkemizde 1987’den 1994’e gelir dağılımında bozulma olduğuna göre, bu bozulma kentsel kesimden kaynaklanmaktadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Buraya kadar 1987’den 1994’e doğru Türkiye geneli, kent ve kırsal kesimdeki gelir dağılımı sonuçları %20’lik paylar ve Gini katsayısı düzeyinde karşılaştırılmıştır. Türkiye’de 19 il merkezinin gelir dağılımı sonuçlarını yüzde payları ve Gini katsayılarına göre incelediğimizde, il merkezleri düzeyinde Türkiye’de gelir dağılımı en adaletsiz olan iller sırasıyla, İstanbul, Adana, Kayseri ve Antalya iken, en adaletli olan iller sırasıyla Zonguldak, Gaziantep ve Malatya’dır.

Gelirin % 20’lik dilimlere göre dağılımı esas alındığında Türkiye, adaletsizlik açısından dünyanın ilk 20 ülkesi arasında yer almaktadır(19.sırada). Gelir adaletsizliğinin ölçütü olan “gini katsayısı” dikkate alındığında, gelirin en adaletsiz dağıldığı Brezilya, Meksika, Şili, G.Afrika ülkelerini Türkiye izlemektedir(Sönmez, 2001, s.15).

1994 yılında yapılan gelir dağılımı araştırmasının gelirin aileler arasında %1’lik dağılımı ile ilgili oranlarını bugüne uyguladığımızda 2000’in ilk altı ayında en üst gelir düzeyine sahip %1’lik grubun toplam gelirin %16.6’sına tekabül eden aylık 7,539 milyar TL’lik kazanca sahip olduğunu, en düşük gelir düzeyine sahip %1’lik grubun ise binde 7’lik gelir payıyla 32 milyon TL’lik gelire sahip olduklarını görmekteyiz. Böylece, Türkiye’nin 1. gelir grubu ile 100. gelir

grubunun aylık gelirleri arasında yaklaşık 236 kat fark olduğu görülmektedir (Sönmez, 2001, s.17).

Türkiye’de gelirden en fazla payı elde eden Marmara Bölgesi, gelir eşitsizliğin en yoğun yaşandığı bölge durumundadır. Akdeniz, İç Anadolu, Karadeniz Bölgeleri, Türkiye ortalamasına yakın dağılımlar gösterirken, diğer bölgelere göre daha az adaletsiz gelir dağılımı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde gözlenmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri, bir anlamda ülkede yaratılan gelirden en az payı alıp en adaletli şekilde dağıtarak yoksulluğu adil olarak paylaşmaktadırlar. Türkiye Geneli için, 1987 yılında hesaplanmış olan Gini Katsayısı 0,43 iken 1994 yılı için hesaplanmış Gini Katsayısı 0,49’dur. Bu oranın yükselmesi bize, Türkiye’de gelir dağılımının her geçen gün daha da bozulduğunu göstermektedir. Yoksulluğun adil bir şekilde dağıldığını söylediğimiz Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde Gini katsayısı 0,37 - 0,38 iken, gelir dağılımının en adaletsiz gerçekleştiği Marmara Bölgesi’nde ise Gini katsayısı 0,56 ile tüm bölgelerimizin ve Türkiye ortalamasının (0,49) üzerinde bulunmaktadır.

Gini katsayısının yanında Kuznets katsayısının da incelenmesi gerekir. Gelir dağılımının incelenmesinde sektörlerin istihdamdan aldığı payların ağırlıklı ortalamaları göz önüne alınarak elde edilen değerler, ülke ortalaması ile karşılaştırılarak yorumlanabilir. Sektörlerin aldığı değerler ülke ortalamasına yaklaştıkça Kuznets katsayısı değeri sıfıra yaklaşır. Ters durumda ise Kuznets katsayısı değeri artarak 1’e doğru büyümeye başlar. Bu durumda, ülkedeki ilgili sektörün kullandığı istihdam ile gelir dağılımı arasındaki eşitsizliğin var olduğu anlaşılmaktadır.

Türkiye’de gelir dağılımındaki dengesizliği azaltmanın bir yolu, yaratılan milli gelirin tüketici birimleri arasındaki dağılımını etkileyen temel faktörleri değiştirmek, ikincisi ise milli geliri, kamu gelirleri (önemli ölçüde vergiler) ve harcamalar yoluyla yeniden dağıtmaktır.

Ülkemizde nitelikli işgücü dağılımındaki dengesizliğin giderilmesi nitelikli işgücünün arttırılmasını gerektirir. Bu da eğitim olanaklarının olabildiğince eşit ölçüde dağıtılması ve verilen eğitimin nitelikli olması ile mümkün olacaktır.

Ülkemizde, enflasyon bir taraftan gelir dağılımını bozarken, diğer taraftan da TL’nin diğer paralar karşısındaki değerinin biraz daha düşmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla yapılması gereken bir diğer çözüm de enflasyon ve yüksek faiz sorununun en kısa zamanda giderilmesidir. Ayrıca faizden, repodan, dolardan kazanç yerine yatırıma gidilerek üretimin teşvik edilmesi gerekmektedir. Bugünlerde başlatılan Türk Lirasına güven kampanyasının sözde kalmaması, herkes tarafından samimiyetle desteklenmesi ve benzer çabaların, toplumun diğer kesimleri tarafından da desteklenmesi gerekmektedir.

Türkiye’de gelir dağılımında ortaya çıkan olumsuz tablonun iyileştirilebilmesinde en önemli gereklilik, siyasal iktidarın kararlılığı olmaktadır.

Çok partili yasama geçildiğinden itibaren konuyla ilgili tartışmalar süreklilik kazanırken, temel konularda önemli hiçbir gelişme sağlanamamıştır.

Hızlı nüfus artışı, mevcut kaynakların daha çok insana paylaştırılmasına ve insanların yaşam standartlarını ve niteliklerini yükseltecek alanlara yatırım yapılmasına engel olmaktadır. Yapılan yatırımlar insanların ihtiyaçlarını asgari düzeyde karşılamaya yetmekte, bunun dışında refah düzeyini artıracak sağlık, eğitim, sosyal güvenlik alanlarına yeterince kaynak ayrılamamaktadır. Milli gelirden mevcut refah düzeyini yükseltmeye yönelik daha çok kaynak aktarılabilmesi için, nüfus artış hızının düşürülmesi gerekliliği açıktır. Özellikle kırsal alanlarda ve şehirlerde düşük gelir gruplarının yaşadığı yerlerde aile planlamasına yönelik tanıtıcı ve bilgilendirici yaygın eğitim programları konması, konunun tabu olmaktan çıkarılması uzun dönemde nüfus artış hızını düşürücü etki yapacaktır.

GSMH'de tarım sektörünün payı hızla düşerken tarımla uğraşan nüfusun payı ise aynı oranda düşmemektedir. Tarım alanlarında arazi bölünmelerinin önlenmesi, her üretim biriminin başka üretim birimleriyle birleşerek ya da tek başına bir işletmeye dönüşmesi, bu işletmelerin yılın 12 ayında üretim yapacak alternatif ya da ek iş yaratılması, sektördeki tüm çalışanların sosyal güvenlik kapsamına alınması, işgücünün niteliklerinin eğitim yoluyla yükseltilmesi, pazar eğilimli bir anlayışın geliştirilmesi bu konuda somut yapılacak girişimler olacaktır.

Enflasyon kabul edilebilir düzeylere düşürülmeden gelir dağılımında iyileşmenin olanaksızlığı açıktır. Enflasyonun düşürülebilmesi için en kısa sürede orta vadeli istikrar programının hazırlanması ve yürürlüğe konması gerekmektedir. İstikrar programının ana hedeflerinden birisi, kamu borçlanma gereğini azaltmak olmalıdır. Bu amaca yönelik olarak kamu gelirleri artırılmalı, kamu harcamalarının, borçlanma yerine sağlam kaynak olan vergi gelirleriyle karşılanması sağlanmalı ve kamu harcamaları disiplin altına alınmalıdır. Daha adil bir gelir dağılımını sağlamada vergi araç olarak kullanılmalı ve yapılacak vergi düzenlemeleriyle vergi yükünün daha geniş tabana yayılması ve vergilendirilmeyen kesimin denetim altına alınması sağlanmalıdır.

Sosyal güvenlik hizmetlerinin yaygınlığı ve ucuzluğu, refah düzeyinin artmasına doğrudan etki yapmaktadır. Bu tür harcamalardan vergi alınmaması yanında, kamunun bu konularda verdiği hizmeti yaygınlaştırması ve kalitesini de artırması gerekmektedir. Kamu bu hizmeti kendisi verebileceği bir çevreyi yaratmak durumundadır.

Demokrasinin yerleşik olduğu ülkelerde gelir dağılımı ülkedeki çeşitli kesimler arasında daha dengeli paylaşılmaktadır. Demokrasinin olmadığı ülkelerde ise iktidarlar ve iktidara yakın olan kesimler, milli gelirden aldığı pay azalan ve yaşam düzeyleri düşen kesimlerin hak talep etmeleri de olanaklı olmamaktadır.

Kısaca Türkiye'de milli gelirin, toplumun değişik kesimlerine daha adil bir biçimde paylaştırılması gereği açıktır. Ülke kalkınmasının kesintiye uğramaması ve toplumdaki huzursuzluğun artmaması açısından böyle bir gelişme kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

- AÇIL, A. Fethi. (1968) **Genel Ekonomi Dersleri**. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- AKTAN Coşkun Can ve VURAL İ.Yaşar, “**Gelir Dağılımında Adaletsizlik ve Gelir Eşitsizliği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri.**” Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, 2002.
- ALKİN, Erdoğan. (1990) “**Türkiye’de Gelir Dağılımı**” İşletme-Finans Dergisi. Yıl:5 Sayı:51-52 İstanbul.
- ALTAN, Mehmet. (2001) “**Bölüşüm Piyasada Olmalı**”, TÜSİAD Yayınları, Görüş: Mayıs 2001.
- BORATAV, Korkut. (1965) **Kamu Maliyesi ve Gelir Dağılımı, Kavramlar ve Metot Meseleleri**. Ankara: SBF Yayın No: 196-187.
- DANSUK, Ercan. D.P.T. (1997) **Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla Ölçülmesi**, Ankara: DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Ücretler ve Gelirler Dairesi Başkanlığı, Mayıs-1997. ISBN 975-19-1704-2.
- D.İ.E., **1994 Hane halkı Tüketim Harcamaları Anketi**, “19 Seçilmiş İl Merkezi Özet Sonuçları”, D.İ.E., Ankara, Eylül 1997.
- D.İ.E. **1994 Hane halkı Gelir Dağılımı Anketi Sonuçları**, D.İ.E. Ankara, Eylül, 1997.
- D.P.T. (1994) **Gelir Dağılımı ve Politikaları**, Devlet Planlama Teşkilatı: Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- DİRİMTEKİN, Halil. (1989) **Genel İktisat Teorisi II**. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.
- DİRİMTEKİN, Halil. (1986) **Genel İktisat Teorisi**. İstanbul: Sevinç Matbaası
- DİRİMTEKİN ve ERDEMİ, (1992) **İktisada Giriş**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayın No:103.
- DPT, (2001) **Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara: DPT 2599-ÖİK 610. ISBN: 975-19-2803-6.
- DPT, **Temel Ekonomik Göstergeler**, Aralık-2000, Ankara: DPT.
- DUMANLI, Recep. (1992) **Türkiye’de Gelir Dağılımı**. Ankara: DPT.
- EKER, SAKAL ve ALTAY, (1994) **Maliye Politikası**. Ankara: Takav Matbaacılık.
- ENSARİ, M. Sıddık. (1989) **Avrupa Topluluğu’nda Gelir Yapısı ve Refah Politikaları**. Ankara:DPT.
- İŞİĞİÇOK, Erkan. “**1963-1987 Döneminde Türkiye’de Gelir Dağılımının Seyri**”, Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.XII, Sayı: 1-2, Mart-Kasım 1991.
- İŞİĞİÇOK, Erkan. “**Kişisel Gelir Dağılımındaki Eşitsizliği Belirlemede Kullanılan İstatistiksel Ölçüler**”, Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.XIV, Sayı:1-2, Kasım 1993.
- İŞİĞİÇOK, Erkan. “**Türkiye’de Gelir Dağılımı ve 1987-1994 Gelir Dağılımı Araştırmalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi**”, Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:16 Sayı:1 Mayıs-1998.
- KARAKAYALI, Hüseyin. (1998) **Türkiye’nin Ekonomik Yapısı ve Değişimi**. İzmir: Emir Ofset.
- KARAKAYALI, Hüseyin. (1995) **Makro Ekonomi**. İzmir: Bilgehan Basımevi.
- KARAMAN, İsmail. (1987) **Gelir Dağılımı ve Türkiye’de Yapılan Gelir Dağılımı Çalışmaları 1959-1986** Ankara: DPT.
- KAZGAN, Gülten. (1990) **Türkiye’de Gelir Bölüşümü:Dün ve Bugün**. İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı.

- MALİYE Bakanlığı, **2001 Yıllık Ekonomik Rapor**, Ankara: Başbakanlık Basımevi, Ekim-2001.
- NEUMARK, F. (1948) **Genel Ekonomi Teorisi**. İstanbul: Akgün Matbaası.
- OLALI, Hasan. (1994) **1993 yılı sonlarında Türk Ekonomisi ve 1994 yılı için Hedefler-Öneriler**. İzmir: İZSİAD.
- ÖÇAL, Tezer. (1981) **Genel Ekonomi**. Ankara: Doruk Matbaacılık.
- PEKİN, Tevfik. (1988) **Makro Ekonomi**. İzmir: Bilgehan Basımevi.
- SÖNMEZ, Mustafa. (2001) **Gelir Uçurumu Türkiye’de Gelirin Adaletsiz Bölüşümü**. İstanbul: Om Yayınevi.
- SÖNMEZ, Mustafa. (2001) **“Dağılmayan Gelir”**, TÜSİAD Görüş: Kasım-2001.
- TÜGİAD. (1998) **“2000’li Yıllara Doğru Türkiye’nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar 28- Gelir Dağılımı”**, TÜGİAD Araştırma Raporları: Kış 1998 (12. Yıl) Özel Sayısı.
- TUNCER, Selahattin. (1970) **Gelirin Yeniden Dağıtım**. İstanbul.
- TÜRK, İsmail. (1995) **Maliye Politikası**. Ankara: Turhan Kitabevi.
- YAMAK Rahmi ve Yamak Nebiye, **Türkiye’de Gelir Dağılımı ve İç Göç**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt:1 Sayı:1 Yıl 1999, İzmir.
- ZEYTİNOĞLU, Erol. (1980) **Genel Ekonomi**. İstanbul: Met/Er Matbaası.